

Gümnaasiumidest Tartus eile ja homme

1.

Uute teede otsingul hariduselus on hakatud heitma pilku ajalukku. Minevikust püütakse leida eeskujusid ja kogemusi, mida saaks kohandatuna kasutada nüüd ja edaspidi. Kooliajalugu pakub selles mõndagi. Kasvõi gümnaasiumid ja gümnaasiumihariduse, millel selgitada sajanditepikkune arengutee.

Esimene gümnaasiumi nime kandev keskhariduskool Eestis loodi 1583. aastal. See oli jesuiitide ellukutsutud katoliiklik õppeasutus Tartus. Vaheaegadega töötas ta 1625. aastani. Rootsi võimud rajasid 1630. aastal Tartus protestantliku gümnaasiumi, mis kaks aasta hiljem, 1632 muudeti ülikooliks. Järjepidevast gümnaasiumiharidusest Eestis võime kõnelda alates 1631. aastast, kui alustas tegevust Tallinna Gümnaasium, praegu tuntud Tallinna 1. Keskkoolina. 1981. aastal tähistas see Eesti vanim keskhariduskool 350. aastapäeva. Tartu Kubermangugümnaasiumi asutamisega 1804. aastal pandi aga alus järjepidevale gümnaasiumiharidusele Lõuna-Eestis. Niisiis on meil oma kodulinna kasutada kui just mitte 400, siis päris kindlasti 185 aasta kogemused ja õppetunnid.

GÜMNAASIUMID JA GÜMNAASIUMILAADSED KOOLID

19. sajandil ja 20. sajandi algul kuni 1918. aastani kasutati gümnaasiumi nimetust ametlikult väga piiratud ulatuses. Eelkõige tähendas ta riigi või kohaliku omavalitsuse ülalpidamisel seisvat avalikku ja ainukest täieõiguslikku poeglaste keskhariduskooli, kelle ülesanne oli kujundada hästikasvatatud inimesi ning valmistada neid ette ülikooli astuma. Tartus oli üks selline kool, eelnimetatud kubermangugümnaasium.

Alates 1870. aastast võis luua ka avalikke kroonu või linna tütarlastegümnaasiume. Erinevuste tõttu õppeplaanis ja õigustes polnud need aga poeglastegümnaasiumidega võrdväärsed õppeasutused. Tartu esimene ja tsaariajal ainuke avalik tütarlastegümnaasium asutati 1899. aastal (Riia tänavas, praeguse 4. keskkooli kõrval). Et parajasti oli Puškini 100. sünnipäeva aasta, anti uuele koolile tema nimi.

Seadus võimaldas teatud tingimustel anda erakeskkoolile eragümnaasiumi nimetust ja õigusi. Tartus sai selle au osaliseks kolm õppeasutust: 1883 Friedrich Kollmanni poeglastekool (asutatud 1875), 1907 Hugo Treffneri poeglastekool (asutatud 1883) ja 1913 Aleksandra Žilova tütarlaste kool (asutatud 1912).

Tsaarivõimu perioodil oli Tartus munitsipaal- ja erakoole, kelle õppeplaaniid ühtusid kas täielikult või suures osas gümnaasiumide õppeplaanidega, mistõttu selliseid õppeasutusi on peetud gümnaasiumideks. Ametlikult jäid nad ikkagi keskkoolideks (s. t. mittetäielikeks õppeasutusteks). Niisugune staatus oli näiteks 1906. aastal asutatud Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi I järgu tütarlastekoolil (praegune 2. keskkool). See ei vähenda

2.

aga põrmugi tema kui esimese eestikeelse keskhariduskooli aupaistet.

Oluline koht Tartu linna koolivõrgus oli ka 1880. aastal asutatud reaalkoolil, esimesel seda tüüpi õppeasutusel Eestis. Reaalkoolid loodi reaal- ja tehnilise hariduse edendamiseks. Nende lõpetamine andis õiguse astuda kõrgematesse tehnilistesse õppeasutustesse või veterinaarinstituuti. Ülikooli pääsemiseks tuli soovijatel sooritada eksternina eksamid klassikalise gümnaasiumi kõigist ainetest. Komistuskiviks olid antiikkeeled, mida reaalkoolis ei õpetatud. Nii oli ka reaalkool Vene riigis mittetäieõiguslik õppeasutus.

Järgnevalt mõningaid üksikasju Tartu vanemate ja nimekamate gümnaasiumide arenguteest ning õppetegevusest. TARTU KUBERMANGUGÜMNAASIUMI asutamine sai teoks tänu Venemaa haridussüsteemi ümberkorraldamisele 19. sajandi algusaastail. 1803. aastal kehtestatud «Esialgseid rahvahariduse eeskirjad» nägid ette kolmeastmelise üldhariduskooli: kihelkonn- ehk elementaarkoolid, kreiskoolid maakonnalinnades ja kubermangukoolid ehk -gümnaasiumid kubermangukeskustes. Tartu ei olnud küll kubermangukeskus, kuid oli ülikoolilinn ja õpperingkonna keskus. Seetõttu peeti ka siin vajalikuks gümnaasiumi olemasolu. Esialgul oli Tartu Kubermangugümnaasium kolmeklassiline, muudeti aga 1820. aastal viie- ja 1861. aastal seitsmeklassiliseks. Kuni 1880. aasta venestusreformideni õpetati saksa keeles.

185 AASTAT KESKHARIDUST SAMAS MAJAS

Vastloodud koolile anti keiser Aleksander I korraldusega Jaani kiriku kõrval asuv nn. printsessi maja. See oli 18. sajandi lõpul kuulunud paruness Tšerkassovale (neiuna Kuramaa printsess Hedvig Elisabeth Biron). Pärast tema surma oli hoones lühemat aega asunud Liivimaa Aadlipreilide Asutus. Gümnaasiumihoonet laiendati hiljem mitmel korral juurde- ja ümberehitustega. Olulisemad ehitusjärgud olid uue õppehoone püstitamine 1828—1830 Rüütli tänav ja võimla ehitamine 1880—1881 Munga tänav äärde. Nii kujunes gümnaasiumihoonete kvartal, kus nüüd juba enam kui 185 aastat järjepanu on haridust jagatud. Tänapäeval paikneb selles kvartalis A. H. Tammsaare nimeline Tartu 1. Keskkool. Arhitektuuriliselt ja kultuurilooliselt väärtusliku hoonetekompleksi eest hoole kandmine peaks Tartu linnavõimudele olema pieteediküsimus.

Tartu Kubermangugümnaasium oli algusest peale tihedalt seotud ülikooliga. Seda mitte ainult lähedase naabruse tõttu, kuigi ka sellel asjaolul oli tähtsus. Esimesel kümnel tegevusaastal, kui gümnaasiumil polnud veel oma direktorit, juhtisid tema tegevust ülikooli koolikomisjoni määratud professorid, teiste hulgas ülikooli esimene rektor Georg Friedrich Parrot.